

3. Нестеренко А. Ю. Гоголевские сюжеты и образы в творчестве А. Аверченко / А. Ю. Нестеренко // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. Сковороди, 2009. – Вип. 3(1). – С. 81–86.
4. Поліщук К. Веселе в сумному: сатирично-гумористична збірка. / Клим Поліщук. – Львів-Київ: Русалка, 1921. – 64 с.
5. Яковенко С. Клим Поліщук: проза трагічного гуманізму // Клим Поліщук. Вибрані твори. – К.: Смолоскип, 2008. – С. 5–47.

Журавльова С.С.,
кандидат філологічних наук,
Бердянський державний педагогічний університет

**ГЕТЬМАН ІВАН САМОЙЛОВИЧ У ВІЗІІ БАРОКОВИХ ПОЕТІВ:
ПЕРЕТВОРЕННЯ З ІДЕАЛЬНОГО КЕРМАНИЧА
НА ОБ'ЄКТ ПОЛІТИЧНОГО ПАСКВІЛЯ**

В українській панегіричній поезії доби Бароко серед плеяди уславлюваних людей важливе місце належить гетьманам та їхньому оточенню. Поталанило опинитися серед об'єктів поетичного славословлення й гетьману Івану Самойловичу. У складі Літопису Самійла Величка зберігся твір, що у наукових колах отримав умовну назву «Вірші до Івана Самойловича» [2, 174] (далі «Вірші». – С. Ж.). Самійлом Величком засвідчено й авторство віршів: «Іоан Величковский» [2, 174]. Цей твір яскраво вираженого панегіричного спрямування написаний у формі програми вимог як до Івана Самойловича зокрема, так і до «гетьмана взагалі» [3, 14]. Доречним тут є зауваження В. Крекотня, що «Самойловичів наступник Іван Мазепа набував собі політичний капітал великою мірою за рахунок реалізації культурницьких вимог, висловлених Іваном Величковським» [3, 14]. Зважаючи на це, можна припустити, що «Вірші» були написані на замовлення представників української еліти з метою нагадати гетьману про його обов'язки державного керманіча.

Оскільки автором твору є один із найосвіченіших і найвправніших барокових поетів України, а самі «Вірші» написані високим бароковим стилем, це забезпечило вже не вельми підтримуваному тогочасним суспільством гетьману роль нібито ймовірного ідеального керманіча, гідного порівняння з античним героєм. Принаймні, така думка спаде пересічному читачеві, який уперше побачить цей твір. І вже вдумливе його прочитання розкриє головний мотив «Віршів»: порівняння з Дедалом має на меті не героїзувати Івана Самойловича як «російського вождя знаменита» [2, 54], а закликати його «до конкретної діяльності, до реалізації “віри” в “ділах”» [3, 13], позаяк «ко небесним / двором трудно летѣти з тяжарем тѣлесним» [2, 54]. Таке ставлення до персонажа панегірика пояснюється тим, що твір датується літом 1687 р., «коли булава виприсала з рук Самойловича» [3, 14] через його невдалі політичні рішення.

Проте гетьман Самойлович як літературний персонаж став відомішим завдяки іншій поезії, у якій анонімний автор на панегіричну риторику наклав винятково антипанегіричний сенс. У тому ж таки Літописі Самійла Величка читаємо: «Після зняття гетьмана Самойловича з гетьманства, на якому перебував він 15 років і 35 днів, один з його приближених спідручних одразу склав і написав про нього такі вірші, які тут і докладаються...» [1]. Цей вірш відомий в історії української літератури під умовною назвою «Пасквіль на гетьмана Івана Самойловича» (далі «Пасквіль». – С. Ж.) або ж за першим рядком «Эй, Иване, поповичу-гетмане!...». За визначенням В. Крекотня, цей вірш належить до особного різновиду «громадянсько-політичної поезії»: «своєрідні “антипанегірики” – пасквілі на тих чи інших діячів з-поміж козацької старшини» [3, 14]. Проте на сьогодні жодна антологія української барокової поезії не пропонує інших зразків таких

пасквілів, окрім згаданого вище. Тож цей вірш цілком слушно можна вважати поодиноким прикладом.

Першу літературознавчу й політичну оцінку «Пасквілю» дав ще Самійло Величко: «Ці вірші хоч і негладко складено, однак у них ясно показується, якого норову був Самойлович і чому загноювалися на нього старшина і значне військо товариство...» [1]. Власне, за провини Іванові Самойловичу закидаються погорда, діяльність на власну користь та своєї родини, недотримання кодексу «золотої вольності», конфліктність тощо. Твір побудовано на протиставленні чеснот, за які Самойловича «з любові ізбрано / І старшим собі паном названо» [4, 330], та його реальних дій як гетьмана: «Ой був єси спершу добрим всім паном, / По том єси зостав гордим всім паном, / Принявся єси цілодушне гетьманувати, / Жеби твоїм і потомкам в том стати» [4, 330]. Так образ гетьмана, опоетизований Іваном Величковським завдяки порівнянню зі сміливим Дедалом, потрапляє у кардинально іншу царину — сатиричну поезію, перетворюючись з імовірного ідеального керманича на об'єкт політичного пасквіля.

Література

1. Величко Самійло. Літопис [Електронний ресурс] / Самійло Величко // Ізборник. Історія України IX–XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації. – Режим доступу : <http://izbornyk.org.ua/velichko/vel45.htm>.
2. Величковський І. Твори / Іван Величковський; [вст. ст. С.І. Маслової, В.П. Колосової та В.І. Кречотня ; підгот. тексту та комент. В.П. Колосової та В.І. Кречотня]. – К. : Наукова думка, 1972. – 190, [1] с.
3. Кречотень В. І. Українська книжна поезія середини XVII ст. / В.І. Кречотень // Українська поезія: середина XVII ст. / [упор. В.І. Кречотень, М.М. Сулима]. – К. : Наукова думка, 1992. – С. 5–23. – (Пам'ятки давньої укр. літ-ри).
4. Українська література XVII ст.: Синкретична писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика / [ред. кол. : І.О. Дзевєрін (голова) та ін. ; вст. ст., упор. та прим. В.І. Кречотня]. – К. : Наукова думка, 1987. – 604, [1] с. – (Б-ка укр. літ-ри).

Журавська О. В.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
o.zhuravska@kubg.edu.ua

МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ІРРЕАЛЬНОГО ХРОНОТОПА ХИМЕРНОГО РОМАНУ

Полістилістичний химерний роман як форма “осмислення сучасності з позицій вічності, філософської постановки питань людського буття, “народознавчих” проблем” [2, 12] становить особливий інтерес з позицій його хронотопної структури. Зокрема йдеться про специфічний хронотоп, означуваний в дослідженнях як “ірреальний”, “нереальний”, “фантастичний” тощо.

Слід констатувати, що попри активне оперування поняттям “ірреальний хронотоп” у теоретичній і критичній літературі його чіткого визначення сформульовано не було. Чи не основною ознакою такої форми організації часопросторової структури дослідники називають деформацію художніх часу й простору (“фантастичний хронотоп припускає викривлення, розтягування, стискання простору, пришвидшення і затримування часу...”[4]). Це твердження здається логічним, але проблема полягає в тому, що саме поняття “деформація часу й простору” у різних методологіях, наприклад з позицій наратології та структуралізму, може наповнюватися різними смислами.

Крім того, різновиди химерного роману, зокрема іронічно-“коментувальний”, історико-“легендний”, гротесково-фантастичний, притчевий, алегорично-поетичний, казковий, міфологічно-